

TWINNING PROJECT BG-04-IB-JH-05
Strengthening of the Bulgarian Judiciary. Training of Magistrates and Administrative Staff

ОБЯСНЕНИЯ НА ОБВИНЯЕМИЯ /ПОДСЪДИМИЯ/

ИВЕТА АНАДОЛСКА
(съдия, постоянен преподавател в Националния Институт на
Правосъдието, София)

ОБЯСНЕНИЯ НА ОБВИНЯЕМИЯ /ПОДСЪДИМИЯ/

Конституционно закрепеният в разпоредбата на чл.56 принцип на правото на защита, намерил своята конкретизация и детайлизиране в чл.15 НПК, е синхронизация на вътрешното ни законодателство с международните стандарти и в частност с чл.6,ал.3 от Европейската конвенция за правата на човека и чл.14,ал.3 от Международния пакт за граждански и политически права. Правото на защита на обвиненото лице включва цялостна система от процесуални права, даващи му възможност да осъществи пълноценно функцията по защитата. Това право е диспозитивно, защото може да бъде упражнено в обема, който според самия него е необходим, възможно е въобще да не се упражни, но липса възможност да се откаже от него.

Правото на защита представлява комплекс от взаимно свързаните компоненти на право на лична защита и такава, осъществена с професионалната помощ. Системата от процесуални права, осигуряващи **лична защита** е регламентирана в чл.55 НПК. Но наред с тях, законодателят е предвидил гаранции за реализирането им, с помощта на които се осъществява тази защита и са средство, обезпечаващи правилното протичане на наказателния процес. Правото на защита представлява и процесуален принцип, който се разглежда заедно с останалите принципи-разкриване на обективната истина, вземане на решение по вътрешно убеждение, устност, непосредственост, състезателност, равнопоставеност между страните. В Решение № 556/12.10.2004год., по н.д. № 128/04год. на I-во НО на ВКС на РБ е посочено, че ефективната защита на правата и законните интереси на гражданите, осъществена само със законни средства, е в интерес на правосъдието и това задължава съда да осигури реална възможност за упражняването на тези права. Неспазването на разпоредбата на чл.122,ал.1 от Конституцията на РБ, на процесуалните норми-чл.15, чл.55,чл.94 НПК, гарантиращи правото на защита на обвиненото лице, във всички случаи съставлява съществено процесуално нарушение, защото го лишава от организиране в пълен обем на ефикасна защита срещу обвинението-Решение № 373/ 08.06.2004год., по н.д. № 101/2004год.на II-ро НО на ВКС на РБ/

Анализ на практиката на Европейския съд по правата на човека, налага изводът, че правото на лична защита не е накърнено, в случаи, на допустимост на свидетелски показания в съдебната фаза на процеса,

дадени в досъдебната, при положение че обвиненото лице лично е участвало в разпита им и по този начин-проверени надеждността на свидетеля и възможност за подлагане на съмнение за достоверността на показанията в условия на състезателност и равнопоставеност. Но заедно с възможността за лично участие при разпит на свидетелите на обвинението, обвиняемият има право да изисква от компетентните органи да се извърши разпит на свидетелите, посочени от него и обслужващи защитната му теза, при същите условия -/ в тази насока Решение от 13.05.1980год.-Артико срещу Италия/. Гаранциите, съдържащи се в чл.6, т.3 /С/ от ЕСПЧОС, са сред съставните елементи на понятието "справедлив процес" и принципът за равенство на страните, присъщ елемент на това понятие, следва да бъдат максимално обезпечени в развитието на наказателното производство. В тази насока са Решения по дела на Европейския съд по правата на човека - Василеску срещу Румъния -22.05.1998год., Кайя срещу Турция-19.02.1998год., Лауко срещу Словакия-02.09.1998год., Макгинли и Игън срещу Обединеното Кралство - 09.06.1998год., Де Хайс и Гайселс срещу Белгия-24.02.1997год., Хорнзби срещу Гърция-19.03.1997год.

Същността на производствата по наказателни дела в различните стадии и етапи на процеса, се концентрира върху процеса на доказване. **Доказването** е единственият процесуален способ за установяване на правно релевантните обстоятелства и е изрично лимитирано от съответните процесуални норми. Разпоредбата на чл.102 НПК очертава в най-общ план предмета на доказване-кръга от факти и обстоятелства, подлежащи на задължително установяване. В тази връзка доказателствата като конкретни факти от обективната действителност, се установяват чрез доказателствените средства, предварително определени и регламентирани от закона. **Обясненията на обвиняемия/подсъдимия/, като вид гласно доказателствено средство** е предмет на настоящата тема, със своите особености и характеристики. "Обясненията на подсъдимия са основно доказателствено средство, поради което съдът не може декларативно да ги отхвърли, без да ги е обсъдил всеобхватно и съпоставил задълбочено с другите материали по делото. На всяко обвинено лице се дължи справедливо разглеждане на делото, което включва и обективно, всестранно и пълно изследване на всички обстоятелства". /Решение № 981/07.12.2005год., по н.д. № 585/2005год. на III-то НО на ВКС на РБ/

1. Обяснения на обвиняемия по време на досъдебното производство. Доказателствена сила на самопризнанието/чл.115-чл.116 НПК/

За да бъде реализирано в пълен обем правото на защита, обвиняемият е длъжен да научи в какво се обвинява и въз основа на какви доказателства. За да бъде изпълнено това изискване, обвиненията му следва да бъдат точно, пълно и ясно формулирани, както от фактическа, така и от юридическа страна. А това означава, в постановлението на разследващия орган да се изложат обстоятелствата/фактите/, установени в този етап на процеса, т.е. минимално необходимия кръг от такива обстоятелства, които се определя във всеки конкретен случай в зависимост от това дали съдържат признаци от значение за определен състав на престъпление. Като безспорно това прецизиране, в съответствие с ТР № 2/07.10.2002год. на ОСНЖ, е с обвинителният акт, изготвен от представителя на обвинението.

Доказателствената сила на обясненията на обвиняемия, съобразно общите правилата, визирани в чл.14, ал.2 НПК, не може да има предварително определена сила, основно положение, валидно и за останалия доказателствен материал. Специфичният характер на обясненията, като вид устни доказателствени средства, налага специфични изисквания. Разпоредбата на чл.115, ал.1 НПК задължава, те да бъдат дадени устно и непосредствено пред съответния разследващ орган. Непосредствеността при събиране и проверка на доказателствения материал/ чл.18 НПК/, изключва подмяна на първични с производни материали и представлява гаранция за тяхната достоверност и им придава доказателствена сила. Устната форма, като израз на основния принцип, залегнал в чл.19 НПК, определя и значимостта им в процеса на доказване. Именно поради това, изключенията от правилата за устност и непосредственост по смисъла на чл.115, ал.2 НПК, са изрично посочени, с уговорката, че това няма да попречи на процеса за разкриване на обективната истина.

Обясненията на обвиняемия са не само доказателствено средство, но и важно средство за защита. Давайки обяснения по предявеното му обвинение, той има възможност да изрази своето отношение към обвинението, да го отхвърли и изясни истината за своята дейност, да защити своите права и законни интереси. Последица от визираното обстоятелство е и правото му да не дава обяснения, както и да избере момента, в който да депозира такива.

Обясненията на обвиняемия като средство за защита могат да включват аргументи и възражения, свързани с достоверност на свидетелски показания, оспорване на писмени доказателства и пр., но те не са доказателствено средство по смисъла на процесуалния закон, защото не са изявления, които възпроизвеждат непосредствено възприети от обвиненото лице конкретни факти от действителността. В същия смисъл, не са доказателствено средство заявеното при последната дума на подсъдимия / когато не може да се провежда разпит/, а така също и доводите на неговия защитник, изтъкнати по време на съдебните прении. Непознаването на тези основни теоретични постулати води не рядко до грешки в съдебната практика. По недопустим от закона начин предмет на оценка на правно значими факти и обстоятелства, са изявления на обвиненото лице в съдебно заседание, относно изразено съмнение за достоверност на свидетелски показания и истинност на инкриминирани документи, които в повечето случаи се тълкуват в негова вреда, като опит да осуети разкриване на обективната истина и пречка за нормалното развитие на процеса.

Самопризнанието на обвиняемия е доказателствено средство, което стои наравно с другите-свидетелски показания, веществени и писмени и като такова служи за разкриване на обективната истина по делото. То трябва да бъде подложено на внимателна проверка и оценено в светлината на останалия доказателствен материал. По принцип обвиняемият има право да дава такива обяснения, каквито намери за нужно. Негово право е да реши дали ще признае или отрече факта на извършване на престъплението, респ. начина на осъществяването му. Това признание има своето правно значение като смекчаващо отговорността обстоятелство при индивидуализиране на наказанието по смисъла на чл.54 и чл.55 НК, само ако е действителен израз на критична оценка и разкаяние и има процесуална стойност / виж Решение № 109/23.02.1978год. по н.д.№ 57/78год. на I-во НО и Решение № 1085/30.12.2005год., по н.д.№ 577/2005год. на III-то НО на ВКС на РБ. Недопустимо обаче е отегчаване наказателно правното положение на осъденото лице на базата на отказ да бъде направено признание. Оттегленото признание на обвиняемия на досъдебното производство при съдебното следствие, респ. пред въззивната инстанция, не може да бъде отстранено като доказателствено средство. Подлежи на съвкупен анализ в рамките на доказателствената съвкупност, за да се провери кои твърдения са достоверни, като изходна база е изключена преценката за това кои обяснения са най-благоприятни за дееца.

Разпит на обвиняемия -чл.138 НПК

С това следствено действие, органът на досъдебното производство цели да установи действията на обвиняемия при извършване на престъплението и неговото отношение към деянието.

Умелата подготовка и провеждане на разпита за постигане на целенасоченост, последователност и издържаност в светлината на изискванията на процесуалния закон в много голяма степен зависи, доколко обясненията на обвиняемия могат да бъдат качествено доказателствено средство, с оглед тяхната пълнота и достоверност.

Обясненията си обвиняемият депозира устно и непосредствено пред съответния орган и в присъствие на защитник, ако изрази желание за това, или защитата е задължителна. Разпитът по делегация или чрез видеоконференция е изключение, изрично предвидено в процесуалния закон-когато лицето е извън пределите на страната и това няма да попречи за разкриване на обективната истина.

Независимо от това коя от трите процесуални възможности е избрало обвиненото лице - да даде обяснения, да не дава обяснения, или да не казва истината, за което не носи наказателна отговорност и не се предупреждава по смисъла на чл.290 НК, той не е длъжен да доказва невинността си / презумцията за невинност/. Не би могло да се тълкува в негова вреда обстоятелството, че се е възползвал от правото си да запази мълчание по предявеното обвинение, а така също, когато не докаже твърденията си, това не означава, че обвинението е доказано.

Разпитът на обвиняемия започва със снемане на самоличността, което е не само изпълнение на законовото изискване, /неизпълнение на тази формалност може да доведе до обвиняване на друго лице/, но и своето значение за изучаване личността на обвиняемия. Задължително следват разяснения в какво се състои обвинението, за да може обвиняемият да изрази своето отношение към него. След това се отправя покана / ако разбира се желае това/ да изложи под формата на свободен разказ всичко , което му е известно по делото. На обвиняемия могат да се поставят допълнителни въпроси, за уточняване и допълване на обясненията, ли отстраняване на неясноти, непълноти и противоречия. Въпросите следва да бъдат ясни, точни, конкретни и свързани с делото и не трябва да съдържат отговор, нито да подвеждат към определен отговор.

Правилната подготовка за разпита се предопределя от предварителното изучаване личността на обвиняемия - място на раждане, социална и професионална среда, съдебно минало, евентуално характерови особености, без разбира се да се създава предубеденост към съответното лице. На второ място, е задължително много доброто

познаване на материалите по делото, с оглед осъществяване на начертания план за провеждане на разпита. Твърде схематичния и повърхностен разпит, не би могъл да даде необходимата информация, относно правно значимите обстоятелства, а изясняване на въпроси, ирелевантни за предмета на доказване - утежняват, разводняват следствието и не рядко водят до объркване, смесване на факти и събития и пречка за разкриване на обективната истина.

Разпит след предявяване на постановлението за привличане под отговорност на обвиняемия-чл.221-чл.222 НПК

След предявяване на постановлението за привличане в качеството на обвиняем, органът на досъдебното производство пристъпва **незабавно** към разпит на лицето. И това е така, защото обвиняемият дава обяснения, след като научи в какво е обвинен и въз основа на какъв доказателствен материал. В противен случай тези обяснения губят своята доказателствена сила и не могат да бъдат приобщени към доказателствения материал.

Повдигането на обвинението е процесуално условие за възникване на обвинителната процесуална функция по отношение на определено лице за конкретно деяние. В този момент възниква реципрочната основна процесуална функция на защита, частичен израз на която е възможността да се дадат обяснения по това обвинение.

В случаи на предявяване на ново/съществено изменено обвинение/ съответният разследващ орган е длъжен да пристъпи незабавно към разпит на обвиняемия по това обвинение-Решение № 779/17.12.1991год. на I-во НО, Решение № 479/28.12.1983год. на I-во НО на ВКС на РБ. Това е така, защото обвиненото лице има право да дава обяснения по конкретното обвинение и когато не му бъде дадена възможност да упражни това свое право, се ограничават процесуалните му права - в тази посока виж Решение № 117/200год. на I-во НО и Решение № 86/200год. на II-ро НО, така също и ТР № 57/1984год. на ОСНК.

По преценка на органа на досъдебното производство разпитът на обвиняемия може да се извърши **пред съдия** от съответния първоинстанционен съд, или в района на съда, в който се извършва действието. Разпитът се провежда в присъствието на защитник. Делото не се предоставя на съдията, поради което същият съдия може да участва в разглеждането и решаването на делото по същество/липсва забраната по чл.29 НПК. Необходимостта от този вид разпит е наложена от възможностите за инкорпориране на това доказателствено средство към

материалите по делото, чрез прочитането му в съдебно заседание. Правото на справедлив процес е гарантирано, само тогава, когато съдът взема решенията си въз основа на доказателствен материал, събран в публична, състезателна процедура.

Предпоставка за да бъде извършен разпит на обвиняемия пред съдия е отправеното мотивирано искане от органът на досъдебното производство/суверенно право и неподлежащо на съдебен контрол/ до съответния компетентен първоинстанционен съд. Законодателят не е предвидил обвиняемият, респ.неговият защитник да имат подобна процесуална възможност, поради това, че прокурорът е "господар" на досъдебното производство и в негова тежест, съгласно чл.103,ал.1 НПК, е доказване на обвинението.

Обвиняемият, чието явяване се осигурява от съответния орган /чл.222, ал.2 НПК/, първоначално излага под формата на свободен разказ онова, което му е известно по делото/съгласно чл.138 НПК/, като след това въпроси могат да бъдат поставяни по реда на чл.277,ал.3 НПК.Участието на съдията е само с оглед спазване на процесуалните изисквания, в посока да бъдат избегнати неясни, подвеждащи, риторични въпроси и да следи дали обвиняемият не е подложен на натиск от органа, направил искането. Разпитът пред съдия в досъдебното производство е съдебно следствено действие, за което се изготвя протокол от съдебен секретар, съобразно изискванията на чл.128 - чл.131 НПК.Последващата промяна в правната квалификация на деянието, не води до извода, че закрепените по този ред гласни доказателства губят доказателствената си стойност, разбира се при уговорката, че са събрани от компетентен, съобразно правилата за родовата подсъдност съд /Решение № 676/18.07.2005год., по н.д.№ 1133/2004год. на II-ро НО на ВКС./

Разпит на подсъдимия-чл.277 НПК

Единственият процесуален способ за приобщаване на обясненията на подсъдимия към подлежащия на съдебна преценка доказателствен материал, е провеждането на разпит по начина, указан в чл.277 НПК, или в случаите на чл.279 НПК.Подсъдимият има право да дава обяснения във всеки момент на съдебното следствие и съдът е длъжен да осигури реализирането на това право.

Председателят на съдебния състав установява чрез съответния въпрос подсъдимия дали е разбрал в какво е обвинен, съобразно чл.276,ал.3 НПК, след което поканва подсъдимия да даде обяснения, което последният може да откаже въобще / виж Решение на

Европейския съд по правата на човека-Функе срещу Франция от 25.02.1993 год./, или да се възползва от това право в по-късен момент.Изявления на подсъдимия в съдебно заседание, относно признание на вината по всички предявени с обвинителния акт обвинения и не оспорването на описаното в обвинителния акт, има своето правно значение и съответни последици само по отношение на диференцираната процедура по чл.371 и сл. НПК за провеждане на съкратено съдебно следствие. В противен случай, тези изявления не съставляват обяснения на подсъдимия по смисъла на процесуалния закон. Заявлението на подсъдимия, че признава верността на фактическите обстоятелства, изложени в обвинителния акт, няма доказателствена сила, ако не е съчетано и с признание, което съдържа конкретно описание на извършеното престъпление и участието на дееца в него.

Разпитът на подсъдимия се осъществява съобразно изискванията на НПК, като при неговото провеждане следва да се излагат конкретни факти.Съблюдава се поредността на въпросите, задавани на подсъдимия от прокурор или частен тъжител, частен обвинител/повереник/, граждански ищец/повереник/,граждански ответник/повереник/, другите подсъдими/техните защитници/ и защитника на подсъдимия.Участието на съдебния състав при разпита е допустимо, само след изчерпване на въпросите на страните-чл.277, ал.4 НПК.

В Решение № 588/24.09.2004год. на I-во НО на ВКС на РБ е посочено, че “преценката на съдебния състав, относно достоверността на обясненията на подсъдимия, може да бъде повлияна от експертиза за неговата способност правилно да възприема фактите, които имат значение за делото и дава достоверни обяснения по тях, но само при обективно установени особености във физическото или психическото му състояние.”

Обясненията на обвиняемия са такива не само когато са дадени при разпит, но и когато той ги е дал в качеството си на участник във всяко друго процесуално действие.Тази възможност е посочена с Решение № 853/06.03.2006год. по н.д.№ 288/05год. на I-во НО на ВКС.

Недопустимо е осъдителната присъда да е изградена върху така нар.“сходни факти” за виновността на обвиняемия.Такъв вид факти за авторството на деянието, могат да послужат за изграждане на версии за действителния автор на престъплението-Решение № 1122/31.03.2006год. по н.д.№ 581/2005 год. на I-во НО на ВКС.

Извънпроцесуалните изявления на гражданите не са доказателствено средство, а доказателство, ако са свързани с обстоятелства по делото, допринасят за тяхното изясняване и са

установени по съответния ред - Решение № 1/20.02.1995год., по н.д. № 554/94год. на I-во НО на ВКС. В решение № 1114/14.02.2006год. по н.д. № 506/2005год. на II-ро НО на ВКС е предвидена възможност полицейският служител при разпита му като свидетел да установи извънпроцесуални изявления на лицето, което в рамките на наказателното производство е придобило качеството на обвиняем, при изрично поставеното условие да ги е възприел лично. Естествено само въз основа на такова извънпроцесуално признание на факти и вина, възпроизведени от свидетел, не би могло да се ангажира наказателна отговорност, особено в случаите, при които то се явява в противоречие с останалия доказателствен материал.

Винаги когато на подсъдимия не е осигурена възможност да реализира правото си на последна дума, постановеният съдебен акт е опорочен, поради допуснати съществени процесуални нарушения, ограничаващи правото му на защита – Решение № 37/09.06.1989год., по н.д. № 718/88год. на I-во НО на ВКС. Съдебната практика в тази насока е единна и последователна. Но както е посочено в Решение № 109/29.03.2000 год., по н.д. № 703/1999год. на II-ро НО на ВКС-“Последната дума на подсъдимия няма процесуалното качество на обяснение пред съда”.

Нееднозначен отговор в съдебната практика, е получил въпроса за така нар. “оговор”. Несъмнено осъждането на един подсъдим, не може да бъде изградено само на базата на обясненията на друг подсъдим. В тази насока практиката е последователна и безспорно обясненията на този подсъдим, следва да бъдат подкрепени с други доказателствени източници. Но не така безпротиворечиво е решен въпроса за “оттегляния оговор”. С Решение 27/25.02.1999год по н.д. № 644:1998год. на II-ро НО, се сочи, че когато в хода на съдебното следствие подсъдимият ползва правото си да не дава обяснения, дадените от него такива в предходен процесуален стадий и приобщени по съответния ред, са валидно доказателствено средство само относно неговата престъпна дейност, но не и тази на другите подсъдими. Различно, в противоположна насока, е получил разрешение поставения проблем в по-новата практика на ВКС-Решение № 254/15.11.2002год. по н.д. № 754/01год. на I-во НО на ВКС-“Уличаващите друг обвиняем обяснения, могат да служат като доказателствено средство и когато далия ги обвиняем по късно откаже да говори. Отказът да се дават обяснения не ограничава процесуалните права на обвиняемия, който по-рано е бил уличен от отказалия да дава обяснения”.

Разпит на подсъдим при бързо / чл.356-чл.361 НПК/ и незабавно производство/ чл.362-369 НПК/

Особените правила по глава XXIV и XXV на НПК, са свързани с диференцирани процедури, целящи бързина на наказателния процес. Хипотезите на бързо производство са визирани в разпоредбата на чл.356, ал.1 НПК, а условие за провеждането на незабавното, като негова разновидност, са кумулативната даденост на две предпоставки - лицето да е заловено при или непосредствено след извършване на престъплението и да е посочено от очевидец като негов извършител.

С първото действие по разследването, материализирано със съответния акт на разследващия орган насочено към лицето, за което има обосновано подозрение, че е извършител на престъпление, то придобива качеството на обвиняем / по аргумент от чл.356, ал.4 НПК/.

Съдията-докладчик, след внасяне на обвинителния акт е оправомощен : да прекрати или спре наказателното производство, да прекрати съдебното производство и върне делото за отстраняване на допуснати съществени процесуални нарушения или да насрочи делото за разглеждане в открито съдебно заседание. Той не разполага с възможността да прекрати делото поради неподсъдност, но във всички случаи, ако в нарушение на правилата за родовата подсъдност, делото е разгледано от по-долния, вместо компетентния по-горе съд, постановеният съдебен акт е опорочен. Особеното при разглеждане на делото, в съответствие с чл.359 НПК, е че съдът произнася присъдата заедно с мотивите/ освен при правна сложност/ и не се допуска предявяване на граждански иск и участие на частен обвинител. Доколкото за производството по тази глава няма особени правила, се прилагат общите такива/ чл.361 НПК/

Особеностите, свързани със съдебното разглеждане при незабавното производство, са визирани в чл.365 НПК-съдът разглежда делото в деня на постъпването му, постановява присъда заедно с мотивите/ освен при правна сложност/, не се допуска предявяване на граждански иск и участие на частен обвинител. Общите правила за съдебно разглеждане, съобразно чл.367 НПК, са валидни, доколкото не са предвидени особени.

Разпит на подсъдим при съкратено съдебно следствие-чл.370-чл.374 НПК, с оглед възможността за предварително изслушване на страните, отделяне на "спорно" от "безспорно" и ефектът от евентуален въззивен контрол.

Посочените правила са нови за нашия наказателен процес и приложими само по дела от общ характер. С уреждането на тази процедура, познато на гражданското правораздаване, се цели бързина, с оглед спазване на принципа за разумност на срока по чл.22 НПК и процесуална икономия. Участието на защитник е задължително./чл.372,ал.2 НПК/

Инициативата за приложението на чл.370 НПК принадлежи служебно на съда или на подсъдимия, като прокурорът разполага с възможност да изрази становище, но съгласието му няма задължителен характер, защото процесуално-следствените действия, са извършени в предходния процесуален стадий под неговото ръководство и надзор. Предварителното изслушване на страните предполага провеждането на всички процесуално-следствени действия по предаване на обвиняемия на съд, подготвителните действия за съдебно заседание, а така също – отговор на въпросите по даване ход на делото, снемане самоличността на подсъдимия и разясняване на процесуалните му права, включително правото на отвод, действия, които задължително предхождат диференцираната процедура по съкратеното съдебно следствие.

От изключителна важност е да бъде отбелязано, че в разпоредбата на чл.371 НПК, са предвидени две хипотези, които макар и близки по своето съдържание, имат съответните различия, със следващите от това правни последици. По недопустим от процесуалния закон начин не рядко Инстанциите по същество смесват хипотезите по т.1 и т.2 на посочената правна норма и това води до постановяване на опорочени съдебни актове, подлежащи на отмяна.

В случаите, когато подсъдимият и неговият защитник/респ.гражданският ищец и частен обвинител и техните повереници/ дадат **съгласие** да не се провежда съдебно следствие, изразяващо се в **отказ** от провеждане на **разпит** на свидетели и експерти, или само на част от тях и при постановяване на присъдата заявят, че ще се ползват **непосредствено** от доказателствения материал, събран на досъдебното производство/т.1/, не стои въпросът относно признание от страна на подсъдимия на определени факти по делото. В съответствие с чл.372, ал.3, във връзка с чл.371,ал.1 НПК, съдът с определение одобрява изразеното съгласие. При тази хипотеза, определяне на наказанието не се извършва автоматично при условията на чл.55 НК.

Когато подсъдимият **признае изцяло фактите**, изложени в обстоятелствената част на обвинителния акт и изрази **съгласие** да не се събират доказателства за тези факти/т.2/, съдът по реда на чл.372,ал.4, във вр. с чл.371,т.2 НПК, се произнася с определение,като обявява, че ще

ползва самопризнанието, без да събира доказателства, относно фактите, визирани в обстоятелствената част на обвинението, след като установи че самопризнанието се подкрепя от събраните в досъдебното производство доказателства. В тази хипотеза, в унисон с разпоредбата на чл.373,ал.2 НПК, при индивидуализация на наказанието приложимостта на чл.55 НК е задължителна, независимо от многобройни или изключителни вината обстоятелства. Разпит на подсъдимия не се извършва. Съдебната практика не е богата по отношение на тази процедура, но полезна информация, засягащи принципни въпроси може да бъде получена от Решение от м.май 2007год., постановено по н.д.78/2007год. на III-то НО на ВКС на РБ и най-вече по отношение на „оттегленото признание“ пред по-горна инстанция. В решението е посочено: “След като подсъдимият доброволно е създал предпоставки за надлежното провеждане на съкратено съдебно следствие, възможностите на неговата допустима защита, включително и пред по-горните инстанции, остават ограничени в рамките на изрично признатата от него обстоятелствена част на обвинителния акт”

Особени правила свързани с одобряване на споразумение и при освобождаване на дееца от наказателна отговорност с налагане на административно наказание

Посочените процедури се разглеждат съвместно, предвид допусканите грешки в съдебната практика и недопустимото от процесуалните правила смесване на двата института. Независимо от константната и последователна практика на ВКС на РБ в тази насока, продължава кумулативното им приложение. С решение № 203 по н.д. 21/2003год. на I-во НО е посочено, че въпросът за приложението на чл.78а НК, не може да бъде предмет на споразумение за прекратяване на наказателното производство и административната санкция по чл.78а НК не подлежи на групиране в общо наказание. По аналогичен начин са разрешени проблемите и в Решение № 257 по н.д.106/2003год. на III-то НО на ВКС- в случаи на прекратяване на наказателното производство със споразумение, е недопустимо освобождаване на дееца от наказателна отговорност, с налагане на административно наказание. Решение № 320/30.06.2003год. по н.д. № 97/2003год. на II-ро НО на ВКС сочи недопустимост на приключване на наказателното производство със споразумение, при наличие на материално-правните предпоставки за приложението на чл.78а НК.

В продължение на изложеното, е необходимо да се отбележи, че инициативата за сключване на **споразумение** е възложена от

законодателя на прокурора и подсъдимия и липсва такава възможност, предоставена на съда, чиято служебна функция е по одобряването му / Решение № 572/21.11.2001год. по н.д.531/2001год. на II-ро НО на ВКС.В същата посока е и Решение № 229/17.05.2001год. по н.д.161/2001год. на III-то НО на ВКС. В случаите, когато съдът не одобри споразумението, той няма правомощие да прекрати наказателното производство, поради липса на извършено престъпление, а следва да върне делото на прокурора, респ. да продължи съдебното производство в друг състав с постановяване на оправдателна присъда.В тази връзка следва да бъде посочено и Решение № 63/23.02.2001год. по н.д.№ 631/2000год., сочещо, че прекратяване на наказателното производство по този ред е само допустима от закона възможност, но не задължителен начин за приключване на наказателния процес и крайният срок е преди приключване на съдебното следствие.

Разширяване приложното поле на диференцираната процедура по освобождаване на дееца от наказателна отговорност с налагане на административно наказание, поставя разнородни проблеми, свързани с приложението на съответния материален закон, в светлината на чл.2,ал.2 НК, като меродавният момент за преценка безспорно е този на извършеното деяние, а не на постановяване на съдебния акт.

Разпит на непълнолетен подсъдим

Особените правила за разглеждане на дела с непълнолетен подсъдим по глава XXX от НПК, са свързани с различните характеристики на субекта на престъпно посегателство и грижата на Държавата за тяхното физическо и психическо развитие.При разследването и съдебното следствие се събират доказателства за личността на непълнолетния-дата и място на раждане, образование, семейна и социална среда, както и такива, дали извършеното деяние, не се дължи на влияние на пълнолетни лица-чл.387 НПК.Участието на защитник по време на цялото наказателно производство е задължително. При разпита на непълнолетен подсъдим при необходимост участва психолог или педагог, които могат да задават въпроси, а така също след запознаване с протоколите за разпит да направят бележки за точността на записаното от него-чл.388 НПК. По делата срещу непълнолетни задължително се призовават техните родители, респ.попечители, които имат право на бележки, искания и възражения и право да участват при събирането и проверката на доказателствения материал.

Обяснения на подсъдимия пред въззивната инстанция-чл.327 НПК

С Решение, постановено по н.д. № 35/1999год. на II-ро НО на ВКС са визирани като стеснени възможностите на въззивната инстанция да действа като контролно-отменителна. По своя характер, това производство е последно по установяване на фактите/втора първа инстанция/ и тези особености, предопределят проверката и оценката на доказателствената съвкупност. На събиране в допълнително съдебно следствие подлежат само доказателства, които допринасят за разкриване на обективната истина, относно правно значими обстоятелства – Решение № 434/13.05.2005год. по н.д.1015/2004год. на III-то НО на ВКС. Допустимостта на такива нови доказателства е възможна, само когато не съставлява злоупотреба с правото на защита-Решение № 558/10.06.2005год. по н.д.1075/2004год. на I-во НО на ВКС.

Подсъдимият има право да дава обяснения по всяко време на съдебното следствие. Предвид естеството на тази инстанция, като такава по същество, на подсъдимия следва да бъде осигурена възможност на даде обяснения, ако изрази желание в тази посока. Определението, постановено в закрито заседание по реда на чл.327, ал.1 и ал.2 НПК, относно необходимостта от провеждане на съдебно следствие и в частност от разпит на подсъдимия, не е окончателно – виж Решение № 109/29.03.2000год. по н.д.703/1999год. на II-ро НО на ВКС. Абсолютно процесуално нарушение представлява отказът на въззивната инстанция да осигури възможност на подсъдимия да даде обяснения, ако изрази желание за това, защото съществено са нарушени правата му. В тази посока са Решение № 133/30.03.2001год., по н.д.30/2000год и Решение № 34/22.01.2004год. по н.д.649/2003год. и двете на I-во НО на ВКС.

Основно средство за защита на подсъдимия е правото му да дава обяснения, право което е гарантирано във всички фази на процеса. От това следва, че въззивният съд е задължен да осигури възможност на подсъдимия да реализира правото си за даване на обяснения, когато стори това за първи път пред тази инстанция – Решение № 110/17.04.2000год. по н.д. № 822/2000год. на Про НО на ВКС.

По начало отказът на съда да кредитира обясненията на подсъдимия, само по себе си не съставлява процесуално нарушение. Това доказателствено средство, което е и средство за защита и подсъдимият осъществява по свое усмотрение, подлежи безусловно на преценка в светлината на останалите доказателствени източници – Решение № 699/11.07.2006год. по н.д.117/2006год. на II-ро НО на ВКС. Като несъмнено и в унисон с процесуалните задължения на съда, визирани в чл.339, ал.2 НПК, доводите изтъкнати в жалбата на подсъдимия следва да намерят аргументиран отговор във въззивното решение.

Възможност за допускане на дадени преди това обяснения - чл. 279 НПК

Обясненията на подсъдимия, дадени по същото дело на досъдебното производство, пред съдия или пред друг съдебен състав, се прочитат при наличие на следните хипотези:

1. лицето е починало и на делото е даден ход по отношение на другите подсъдими
2. делото се разглежда в отсъствието на подсъдимия
3. между обясненията, дадени в досъдебното производство и на съдебното следствие, има съществено противоречие
4. подсъдимият отказва да даде обяснения, или твърди, че не си спомня нищо

Приобщаването на тези обяснения към доказателствения материал става, чрез прочитането им и по този начин те са инкорпорирани и могат да бъдат предмет на оценка. Още в по старата съдебна практика-Решение № 51/14.07.1994год. по н.д. № 52/1994год. на ВК на ВКС, Решение 299/31.05.1991год. по н.д. № 342/1991год. на I-во НО и пр., се приема, че съдът може да се позовава само на данни, събрани и проверени по предвидения процесуален ред в публичен и състезателен процес, както и да обосновава присъдата въз основа на такива доказателствени средства.

Липсата на норми в преходните и заключителни разпоредби на НПК, аналогични на параграф 247 и параграф 249 от ПЗР НПК, означава, че могат да бъдат четени само обяснения дадени пред съдия. Ако наказателното производство е продължило достатъчно дълго, при действието на процесуалните правила, предхождащи предпоследното изменение на НПК, то липсва възможност за приобщаване на тези обяснения към доказателствения материал.

Тук е мястото да бъде посочена възможността, обвиняем спрямо когото производството е прекратено/напр. със споразумение/, респ. завършило с влязла в сила присъда, по силата на чл.118,ал.1,т.1 НПК, може да бъде разпитан в друго процесуално качество-това на свидетел. В това му качество той е длъжен да казва истината, под страх от наказателна отговорност.Неговите показания, като годно доказателствено средство подлежат на съвкупен анализ с останалия доказателствен материал и е напълно възможно съществено да се отличават от обясненията, дадени от същото лице в качеството му на

обвиняем. В разпоредбата на чл.279, ал.1 НПК, в нито една от изчерпателно изброените хипотези, не е предвидена правна възможност за инкорпорирането на тези обяснения в доказателствения материал-естествен и логичен подход на законодателя. При съучастническа дейност в тази хипотеза е напълно възможно постановяване на два коренно противоположни съдебни акта, проблем преодолим по реда на възобновяването на наказателните дела по смисъла на чл.422 НПК.

Във връзка с поставените проблемни въпроси, е необходимо да се посочи Решение № 1162/ 01.03.2007год. по н.д.№ 690/2006год. на III-то НО на ВКС, относно правна характеристика на протоколите за извършени процесуално-следствени действия по събирането на доказателства-за разпит, очна ставка, оглед на местопроизшествие, обиск претърсване и изземване, следствен експеримент, за звуко- или видео запис, като актове на самия процес и безспорно доказателствено средство. Все в тази връзка е наложително да се отдели известно внимание и на процесуалните правила за издаване на разрешение и използване на специални разузнавателни средства и съответното им приобщаване в доказателствения материал, както и възможностите за основаване на съдебния акт върху тях. Несъмнено само въз основа на данни, събрани със специални разузнавателни средства, както и на такива, за чието разрешение е изтекъл посочения срок, респ. от некомпетентен орган, не би могло да се постанови осъждане на лицето, като в последните два случая те се изключват от доказателствения материал изобщо, а в първия- не са достатъчни за ангажиране на наказателна отговорност.

Обясненията на подсъдимия, като специфично доказателствено средство следва да се разглежда през призмата на останалите доказателствени източници-гласни, писмени и веществени. Противоречието в доказателствения материал подлежи на съвкупна преценка, като във всички случаи неотменно задължение на Съдилищата е излагане на мотиви относно достоверността на поднесената информация за значимите факти и обстоятелства. Разкриване на обективната истина, като основен принцип в наказателния процес, е възможна само когато взетото решение по вътрешно убеждение е основано на обективно, всестранно и пълно изследване на всички обстоятелства по делото. Съдът служебно, или по почин на страните събира както доказателства, които разобличават обвиняемия или отегчават отговорността му, така и такива го оправдават или смекчават наказателната му отговорност по аргумент от чл.107, ал.3

НПК / виж Решение на Европейския съд по правата на човека-Унтерпертингер срещу Австрия/. При съществено противоречие между обясненията на обвиняемите или между обясненията на обвиняем и показания на свидетел, съдът е задължен да съпостави в очна ставка тези лица по реда на чл.143 НПК/ извън случаите на свидетел с тайна самоличност.

Обвиняемият, респ. подсъдимият следва да бъде разпитват с необходимата задълбоченост и внимание само, относно фактите и обстоятелствата, включени в предмета на доказване, в кръга очертан от чл.102 НПК.При разпита е необходимо да се използват всички процесуални способи, предвидени в НПК.

Националното законодателство е изцяло синхронизирано с международно правните стандарти, а практиката на Съдилищата-ориентирана в правилна посока, с оглед да бъде намален броя на осъдителните решения спрямо страната ни от Европейския съд по правата на човека.

Основно и неотменимо условие привлечените под наказателна отговорност лица да бъде осигурено справедливо разглеждане на делото в рамките на "разумен срок".В тази насока следва да бъдат посочени решения на Европейския съд по правата на човека, относими и необходими в работата на българското правораздаване - Дела Фелдбруге срещу Холандия от 29.05.1986год., Антриш срещу Франция, Ван Марле и други срещу Холандия-от 26.06.1986год., Вендители срещу Италия-от 18.07.1994год., Де Веер срещу Белгия, Еркнер и Хофауер срещу Австрия от 23.04.1987год., Йозтюрк срещу Германия, Кембъл и Фел срещу Обединеното кралство, Костовски срещу Холандия, Пиерсак срещу Белгия, Пфайфер и Планкл срещу Австрия-от 25.01.1992год. и др.

В заключение следва да се посочи, че изложените принципи , във връзка с реализирането на правото на защита, съставляват доразвити във времето на общовалидните положения, поставени в чл.10 и чл.11 от Всеобщата декларация за правата на човека, приета и провъзгласена с Резолюция 217А/III/ на Общото събрание на ООН от 10.12.1948год.

ИВЕТА АНАДОЛСКА